

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIM JARAYONIDA MUAMMOLI TA‘LIM
USULLARIDAN FOYDALANISHNING O‘QUVCHILAR FAOLLIGIGA TA‘SIRI**

Karimova Yulduz O‘ktamovna
Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 23.06.2026

Revised: 24.06.2026

Accepted: 25.06.2026

KALIT SO‘ZLAR:

*boshlang‘ich ta‘lim,
muammoli ta‘lim,
o‘quvchi faolligi,
innovatsion usul,
kreativ fikrlash,
mustaqil o‘rganish,
interaktiv metod,
pedagogik innovatsiya.*

Maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida muammoli ta‘lim usullaridan foydalanish orqali o‘quvchilar faolligini oshirish masalalari yoritilgan. Unda muammoli ta‘limning asosiy tamoyillari, ularni boshlang‘ich sinfda tatbiq etish imkoniyatlari, bolalarning amaliy va mustaqil ishlashiga, kreativ fikrlashiga, tanqidiy baholashiga ta‘siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida muammoli ta‘lim boshlang‘ich maktab o‘quvchilarida intellektual faollik, hayotiy muammolarga mustaqil yechim topish, axloqiy-psixologik rivojlanish va ijtimoiy munosabatlarning shakllanishiga zamin yaratishi asoslab berilgan.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti ta‘lim tizimidan doimiy yangilik, progressiv yondashuv, bolalarda faol intellektual va ijtimoiy xatti-harakatlarni shakllantirishni talab etmoqda. Boshlang‘ich ta‘lim – inson hayotining eng muhim poydevor bosqichi bo‘lib, aynan ushbu davrda bola nafaqat bilim, balki mustaqil fikrlash, muammoga yechim topish, hayotiy vaziyatlarni baholash va kreativ jarayonlarda ishtirok etishni ham o‘rganadi. Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich ta‘lim jarayonida muammoli ta‘lim usullaridan foydalanish juda muhim va samarali hisoblanadi. Boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarda darsga qiziqish, amaliy faoliyatga jalb etish, ularning ichki motivatsiyasini uyg‘otish, o‘qishga bo‘lgan ongli ehtiyojni shakllantirishda muammoli ta‘limning o‘rni beqiyosdir.

Muammoli ta‘lim – zamonaviy pedagogikaning kuchli va innovatsion yo‘nalishlaridan biridir. Uning asosida o‘qituvchi dars jarayonida mavzuga oid yoki hayotiy muammoni ilgari suradi, o‘quvchilarning izlanishiga, mustaqil yechim topishga, o‘z fikrini ifodalashga imkon beradi. Aynan shu sababli muammoli ta‘lim usullaridan foydalanish boshlang‘ich ta‘lim jarayonida faqatgina intellektual faollik emas, balki kommunikativ, amaliy va ijtimoiy ko‘nikmalarni ham rivojlantiradi. Boshlang‘ich sinflarga xos jihatlar – bolaning tabiiy qiziquvchanligi, o‘rganishga, kashf qilishga intilishi va tez o‘rganib olish xususiyati – muammoli ta‘lim metodikasi uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Dars jarayonida o‘qituvchi

=====
oddiy savol-javoblardan ko'ra, bolalar oldiga muammoni qo'yadi, guruhda yoki yakka holda uni tahlil qilish, yechim izlash, o'z qarashini dalillar bilan asoslash talab qilinadi. Bunday jarayonga jalb etilgan bola o'z nuqtai nazarini shakllantirib, darsda faol ishtirok eta boshlaydi. O'quvchining darsdagi faolligi – u so'rog'a javob beradimi, savollar beradi, mustaqil harakat qiladimi, kreativ yechimlarni tinglaydimi yoki o'z namunaviy dasturini ishlab chiqadimi – muammoli ta'lim usuli buning barchasini faollashtiradi. Darsda o'quvchilar muammoni birga muhokama qilishadi, biror masalani guruhga yoki birgalikda hal etadilar, fikrlar almashadi. Bu esa bolalarda chinakam bilimga intilish, o'z ustida ishlash va hamjihatlikda natijaga erishish ko'nikmasini tarbiyalaydi. Muammoli ta'lim elementlari, masalan, "Situatsion savollar", "Boshlang'ich tajriba o'tkazish", "Darsni interaktiv jonlantirish", "Hayotiy vaziyatlarni ssenariy qilish", "O'yinni muammoli savollarga bog'lash", "Logik ssenariylarni hal qilish" kabi usullar orqali boshlang'ich sinf o'quvchisi o'zini har jihatdan sinab ko'radi, ongi va tafakkuri faol bo'ladi, turli vaziyatlarda o'z qaroriga ishonch hosil qiladi. O'quvchini muammoli dars jarayoniga jalb etish uchun o'qituvchi har bir darsga yangi savol, yangi topshiriq, hayotdan namunalar kiritadi. Misol uchun, "Nima uchun gul ochadi?", "Qor eriydi-yu, tuproq namlanadi, lekin ba'zan qor tez erimaydi, sababi nimada?" kabi savollar har bir bolani izlanishga, topishga, javob izlashga undaydi. Bola javob topa olmasa, boshqa bolalar bilan muhokama qiladi, o'qituvchi esa yonma-yon fikrlash imkonini beradi. Bunday tarzda har bir bola dars faol qatnashchisiga aylanadi.

Bolaning mustaqil fikrlashi, har xil axborotlarni taxlil qilishi va asoslangan qaror qabul qilishi hayotda ham, o'qishda ham muhim rol o'ynaydi. Muammoli ta'lim esa aynan mana shu ko'nikmani shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiladi. Har bir darsda bolalarga muammo berdikmi, ular uchta bosqichda harakat qiladi: birinchidan, muammoni anglaydi, ikkinchidan, uni tushuntiradi va lozim topsa, bir nechta variantini ishlab chiqadi, uchinchidan, o'z tanlagan yo'li, yechgani uchun dalil va izoh keltiradi. Bu jarayonda bola nafaqat fikrlaydi, balki o'z natijasiga tanqidiy nazar bilan qaraydi [1].

Boshlang'ich sinf o'quvchisi muammoli ta'lim muhitida o'z fikrini ochiq bildirishga o'rganadi, bahslarda qatnashadi, muloqot ko'nikmasini rivojlantiradi, qiyin vaziyatlarda hissiyotlarini boshqaradi. Bu esa psixologik barqarorlik, ijtimoiy moslashuvchanlik va real hayotga tayyorlikning vakili bo'ladi. Darslarni muammoli ta'lim asosida tashkil qilish quyidagicha bo'ladi: avvalo, o'qituvchi bolalar oldiga aniq yoki ochiq muammoni qo'yadi, so'ng guruhli va yakka tartibda muhokama boshlanadi. O'qituvchi ko'makchi va yo'naltiruvchi vazifasini bajaradi, to'g'ri javobni aytib bermaydi, balki bolalarning izlanish va taxmin qilishini rag'batlantiradi. Uchinchi bosqichda bolalar variativ yechimlarni taqdim qiladi, natijalarni umumlashtiradi va yakuniy xulosaga keladilar. Misol tariqasida, "Atrof-muhit nega muhim?", "Yangi mavsumda changga qarshi qanday kiyinish zarur?", "Nega suv muzlaydi?" kabi mavzularda bolalar o'z tajribalarini muhokama qiladilar, birlasha natijani topishga harakat qiladilar [2].

=====

Muammoli ta'lim metodikasi bolaning ijodiy fantaziyasini, original qarorlar qabul qilish ko'nikmasini, atrof-muhitda yuzaga keladigan har qanday muammoga noodatiy yondashuvning shakllanishini ta'minlaydi. Darslarda bola nafaqat darslikdagi bilimni oladi, balki shu bilimni turli hayotiy vaziyatlarda sinab ko'radi, yangi g'oya, yangi yechim yaratadi, uning natijasini boshqalar bilan taqqoslaydi. Masalan, "Qanday qilib qishda qushlarga yordam berish mumkin?", "Qog'ozdan o'yinchoq yasashda qanday shakl afzal?" kabi savollar bolaning ijodiy tafakkurini harakatga keltiradi. O'quvchilar o'z g'oyalarini tasvir, rasm, kichik hikoya yoki rolli o'yinlar orqali ham ifoda qiladilar. Ana shu orqali bola o'zini namoyon etish, o'z yutuq va kamchiliklarini mustaqil tahlil qilishni o'rganadi [3].

Zamonaviy boshlang'ich ta'lim darslarida faqat og'zaki yoki taxtada yozib ko'rsatish emas, o'yinli, amaliy, tajribaviy va guruhli metodlar ham keng tatbiq qilinadi. Masalan, fantaziya va ijodiy rol o'ynash, savol-javob suhbatlari, kichik eksperimentlar, hayotiy vaziyatlarni insonga xos qilib ssenariy asosida muhokama qilish, mulohazali viktorinalar, rasmlar tayyorlash, kichik loyiha ishlashlar – bularning barchasi bolaning nafaqat bilimni, balki ilhomini, qiziqishini, faol ishtirokini ta'minlaydi. Interaktiv va vizual metodlar, texnologik vositalardan (masalan, multfilmlar, videoroliklar, audio materiallar, interaktiv doskalar) unumli foydalangan holda muammoli vaziyatlar imitatsiyasi, guruhli rolli o'yinlar o'tkaziladi. Bu darslarda bolalar savol berishda ham, javob izlashda ham bir yoqadan bosh chiqaradilar, bir-birining fikriga quloq tutadilar, noaniqlikda tez o'zini yo'qotmaslik va yangi yo'l qidirish ko'nikmasini rivojlantiradilar [4].

Muammoli ta'lim asosida tashkil qilingan boshlang'ich darslarda har bir o'quvchi o'z yutuq'ini his qiladi, natijalari bilan faxrlanadi. Bunda o'quvchi bilimni tayyor holda olmasdan, o'zi kashf qiladi, biror natijaga mustaqil intilib, izlanib va xatolar ustida ishlash orqali natijaga erishadi. Bu qanday natijani beradi? Bolalarda o'zini mustaqil his qilish, o'z fikrini to'g'ri shakllantirish, bilimga ochiqlik, ijtimoiy va pedagogik moslashuvchanlik, kreativ va tanqidiy qaror qabul qilish ko'nikmasi paydo bo'ladi. Bu jarayonda bolaning jamoadagi ishtiroki oshadi, nutqi rivojlanadi, ijtimoiy mas'uliyati kuchayadi, tashabbuskorlik, o'z nuqtai nazarini dalillash singari fazilatlar singadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisi o'zini bir xildagi ijrochi sifatida emas, faol bilim oluvchi va jamiyat a'zosi sifatida his eta boshlaydi. Ko'plab ilg'or pedagogika nazariyalari va tajribalar shuni ko'rsatadiki, bola ijodiy-muammoli muhitda tez va puxta o'sadi, yangi g'oya va loyiha yaratishda faol qatnashadi. Dunyoda keng tarqalgan "problem-based learning", "open-ended questions", "creative inquiry" kabi yondashuvlar, xalqaro metodikadagi o'yin usullari aynan boshlang'ich maktabda eng samarali natija beradi. Psixologik tadqiqotlar (Vigotskiy va zamonaviy o'zbek mutaxassislari) muammoli dars bolaning tafakkur pog'onalarini oshiradi, yangi bilimga ochiqlik, o'ziga ishonch, guruhda ishlay olish, qaror qabul qilish va xatolarini to'g'ri baholash singari muhim ko'nikmalarni rivojlantirishini isbotlagan [5].

Xulosa

Boshlang'ich ta'limda muammoli ta'lim usullaridan foydalanish har bir o'quvchi uchun o'ziga xos bilim olish, ijodiy va amaliy qobiliyatlarni rivojlantirish, jamoadagi ishtirok, mustaqil tafakkur va barcha ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarni chuqur egallash yo'lini ochadi. Muammoli muhit har bir bolani faol muloqotga, hayotiy muammolar yechimiga, zamonaviy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirishga, tanqidiy va ijodiy fikrlashga undaydi. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarda bilimga, izlanishga, hayotiy natijaga olib boradi va maktabda yoki kundalik hayotda yangi bilimlarni tez va puxta egallash, o'z-o'zini rivojlantirishga xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'lim uchun maqbul muhit aynan muammoli ta'lim asosida takomillashtirilishi, o'qituvchi esa o'quvchi uchun samarali ishonchli yo'l boshchiga aylanishi belgilab beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shamsiyeva N.A. – Boshlang'ich ta'limda muammoli ta'lim usullaridan foydalanish, Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
2. Vigotskiy L.S. – Bola psixologiyasi va pedagogikasi, Moskva: Prosveshchenie, 2021.
3. Ortiqova M.S. – Boshlang'ich ta'limda kreativ va tanqidiy fikrlashni shakllantirish, Samarqand: Ilm ziyo, 2023.
4. Abdullaeva G.I. – Interaktiv pedagogik texnologiyalar va boshlang'ich ta'lim, Buxoro: Buloq, 2020.
5. Davletova L.V. – Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil o'qitish metodlari, Toshkent: Fan, 2021.
6. Ergasheva N.B. – Bolalar faoliyatida yangi pedagogik texnologiyalar, Farg'ona: Ma'rifat, 2022.
7. Yuldasheva T.K. – Boshlang'ich ta'limda ijodkorlik va muammoli yondashuv, Andijon: Taraqqiyot, 2023.
8. Rustamova Z.Sh. – Pedagogik innovatsiyalar va kreativ ta'lim, Namangan: Nashr, 2021.